

ИТАЛИЯ, ПРЕВЕДЕНА ЗА ЧУЖДЕНЦИ (БЕПЕ СЕВЕРНИНИ, „В ГЛАВАТА НА ИТАЛИАНЦИТЕ“)

Амелия Личева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Where do the boundaries of political correctness in fiction and journalism lie? How can one translate the specifics of one nation to foreigners? What happens to the language, when it starts measuring stereotypes? These are but a few of the issues raised by the book „La testa degli italiani“ by world famous Italian journalist Beppe Severgnini. They will be analyzed in the light of collections such as „Why We Are What We Are“ (ed. Ivan Elenkov and Rumén Daskalov), and works of fiction such as Momo Kapor’s „Magija Beograda“ („The Magic of Belgrade“).

Key words: Beppe Severgnini, political correctness, journalism, stereotypes

Ако се вгледаме в съвременната българска литература, ще видим, че тя всъщност е изключително „политически коректна“. Не просто на ниво език, но и на ниво теми, мислене. На днешните български писатели не им хрумва да бъдат „лоши“, да отстояват тези, които са не просто непопулярни, но и неприемливи. Разбира се, тук може да ни се възрази, че литературата е призвана да бъде на „добрата страна“, че тя трябва да отстоява хуманни ценности, да учи на толерантност. И това е така, но подобно схващане не изключва възможността за отклонения, пробиви, експерименти със скандални тези. В противен случай всичко е досадно равно и предсказуемо.

За разлика от литературата обаче българската журналистика нямаше тези задръжки и в годините даде примери за нарушаване на политическата коректност – писа се и срещу циганите, и срещу хомосексуалистите (най-вече в политиката), и срещу бежанците. Не защитаваме тези публикации, но с появата си те провокираха обществени дебати, ангажираха с позиции, привнасяха живост и пълнокръвност в битието на журналистиката, оформяха различния профил на изданията. Факт, който можем да оценим още по-добре, ако погледнем състо-

янието на журналистиката в момента. Сега и тя е като литературата. Много се пази да не наруши политическата коректност и това я прави скована, фалшива, потискаща реалните конфликти в обществото. Или ако перифразираме някои чужди медийни наблюдатели, ще кажем, че от един момент политическата коректност започва да заплашва свободата на словото и да се препокрива с цензурата, с онази вътрешна цензура, позната ни от тоталитарните режими.

Според българския Наказателен кодекс, да кажем, у нас не следва да се говори публично за бедни и богати, за разведени, за възраст. Наскоро пък се разбра, че *Би Би Си* ще премахне отбелязването *преди* или *след Христа* и ще го замени с *преди* или *след новата ера* (както беше у нас по времето на социализма), защото първото обиждаше ислямската религия. Да припомним също така, че преди време директорът на бившето национално обществено радио, което сега обединява 797 обществени радиостанции в Америка, Хуан Уилямс, беше уволнен заради изявление, че се нервира, като види в самолета хора в традиционни мюсюлмански одежди. А доводът беше: Уилямс е анализатор на новините, а не коментатор и от него се очаква да прави анализи, а не да изразява лично мнение. Иначе казано, политическата коректност унифицира езика, замазва проблемите и налага едно фалшиво говорене, според което всички сме прекрасни и тънем в любов.

Разбира се, целта ни тук не е да правим апология на политическата некоректност, но настояването е, че с повече свобода, с повече провокативни тези, пък били те и нелицеприятни, се стига до повече дебати, а оттам – и до по-сериозни разбирателства. А и да не забравяме, че идеята за либералното общество се превръща в нонсенс, ако всички сме убедени, че трябва безрезервно взаимно да приемаме начина си на живот и гледните си точки. Политическата коректност не лекува различията, тя просто симулира толерантност.

Книгата, в която се вглеждаме, е на журналист, който взривява идеята за политическата коректност и се опитва да бъде максимално свободен в писането си. За обект на своето изследване Бепе Северини избира хлъзгавата територия на стереотипите и конфликтите свое – чуждо. Но той не се задоволява с това да каже, че към стереотипите не трябва да подходим с предразсъдъци, нито пък се задоволява с това, да посочи огледалните проекции на стереотипите при различните нации. За него от ключово значение е да представи мислене, освободено от тези ограничения, да даде ключ за познание и да остави възможността за нестандартни тълкувания.

Малко по-конкретно казано, целта на Севернини е да се оттласне от говоренето за Италия такава, каквато я виждат, от една страна, нейните граждани, а от друга – чужденците, и да представи едно говорене за Италия, погледната по-издълбоко. Да представи Италия такава, каквато е в помислите, т. е. в „главите на италианците“, защото „нашите глави са екзотично място, за което ви е нужен екскурзовод“. Образно това е показано като пътуване – на придвижването през градовете и областите (Милано – Тоскана – Рим – Неапол – Сардиния – Кремона) трябва да съответства и едно придвижване през умовете, чиято цел е да проясни както съзнателното, така и несъзнателното.

Каква е Италия според собствените ѝ граждани?

Страна, която може да се гордее с миналото си; която все още пази устоите на католицизма; страна, която задава моделите на красотата – и в изкуството, и в модата, и в храненето; с мощна телевизия, с опера и популярна музика, известни по целия свят. Но също и страна на мафията, корупцията, а и на Берлускони.

Според чужденците Италия пък е онази европейска страна, която като че ли най-масово привлича пътуващи, а и емигранти. Тя може да не е Франция, столицата ѝ може да не е определена от Хемингуей като „безкраен празник“, може да не се говори за нея като за „сърцето на света“, но пък има италиански градове, за които се казва например „Виж Неапол и умри“. Италианските градове в своята цялост са като паметници на културата и неслучайно от години се твърди, че в Рим или Флоренция човек среща предимно чужденци и не може да види италианци. За чужденците Италия е и страната на папата и Челентано, на София Лорен и Марчело Матространи, на Скалата и фонтана Треви, на Пиза, Верона, на спагетите и пицата, на еспресото, и отново – на мафията, корупцията и на Берлускони.

Както виждаме, стереотипите донякъде се засичат и като че ли представите на самите италианци и тези на чужденците са близки. Майсторството на Севернини обаче проличава в това, че той – както се спомена – се опитва да погледне на Италия отвъд тези стереотипни и най-повърхностни знания, или по-скоро, опитва се да ги вплете и в други твърдения и наблюдения, за да оформи един по-жив и истински образ на Италия. Защото журналистът се води от идеята (изведена и като мото на книгата), че „честността пред себе си е патриотизъм от най-чист вид“. Или както би казал друг известен изследовател на стереотипите, но на гръцките, Никос Диму – подобна нагласа оздравява манталитета.

И така, изследването на Италия е пътешествие и приключение, по-вълнуващо от много други, защото – както констатира и Бепе Севернини – в Италия има нещо специфично, което кара чужденците да се опитват да я разгадаят с по-голяма сила, отколкото други страни. Може би затова и Севернини е успял да постигне ефект, различен от този, който по принцип имат подобни писания. Част от тях обикновено целят да развенчават, да преобърнат представи, защото идеята им е, че трябва да се достигне до нов вид самопознание и най-вече – до демитологизиране. Такъв е, да кажем, споменатият Никос Диму, авторът на „Нещастие то да си грък“, който си е навлякъл големи критики в собствената си страна и бива наричан „антигрък“. Диму прибегва до сатирата, за да представи отрицателните страни на Гърция, които за него могат да се обобщят в национализъм, антизападни нагласи и липса на модернизация. Както подчертава той, за да се достигне до някакъв образ на „правилната Гърция“, трябва да се миксират положителните аспекти от новогръцката идентичност с традицията и положителните страни на Запада, а да не е както в момента – да се комбинират негативното в гръцкия характер с всичко отрицателно, което предлага Западът. Големите критики обаче Диму си навлича не толкова с това, което казва, колкото с начина, по който го казва – истините са съпроводени от тежки думи, от горчив сарказъм, от цялостна остра публицистика, която винаги раздвоява публиката на страстни привърженици и още по-страстни отрицатели. За разлика от Диму Севернини е елегантен, неговият стил не допуска грубия сарказъм, независимо че и италианецът си позволява да каже не по-малко откровени и стряскащи истини. Но финият начин, по който го прави, спокойният тон, привличането на примери, разказването на истории прави писането му не по-малко убедително и въздействащо, но и по-малко уязвимо към обвинения в „анти“. Пред сарказма той избира иронията и смеха и печели.

Аналогични сравнения могат да се направят и между „В главата на италианците“ и сборника „Защо сме такива“, който събира класически текстове, изследващи българската национална психология и идентичност. Въпреки дистанцията от времето, която дели тези текстове и книгата на Севернини, те също служат като добра отправна точка за това, колко страст влага публицистиката, дори когато се пише от „чисти“ писатели, а не от журналисти, и колко по-едностранчиви са резултатите от нея. Защото, нека го повторим още веднъж, публицистиката настройва, тя разполовява аудиторията. Неизбежно така се получава и с писанията от „Защо сме такива“, които с

жар и хъс защитават идеята за некултурността на българското общество като цяло, за българската отрицателна психика, за липсата на идеали сред младите, за „фасулковщината“ на интелигенцията, за популистката демагогия и партийната партизанщина. Изправен пред ситуацията да описва италианската идентичност и да попълни отрицателните страни в нея (прекалена повърхностност, семейственост, политически популизъм и пр.), Севернини избира, както се спомена, истории с примери, но и с изключения, преобръща така нещата, че да предизвика усмивка, омекотява и след това напърга, за да се получи баланс; за него е важно така да опише представяните ситуации, че да покаже абсурда, след който желанието за промяна е по-автентично и заразяващо.

Може да се каже и още нещо. Севернини не е толкова краен, защото демитологизацията не е негова цел, негова цел по-скоро е дисекцията. И при него, по подобие на публицистите, за които се спомена, „политическата коректност“ не е в стила му. Не само защото си позволява политически квалификации, най-вече по отношение на Берлускони, но и защото не тушира различията, не замазва, а напротив, усложнява нещата, показва двойственостите, върви по логиката „вие мислите това, но всъщност ние сме такива и такива“, като нито се опитва да омаскарява италианците, нито да ги идеализира. Той желае да обясни явленията и в това е силата на неговия тип писане, включително в книгата „В главата на италианците“. Може би и затова Севернини не е и страстен почитател на фикционализациите, макар и да ги използва. Той все пак предпочита да остане до журналистическото писане, чиято задача е да изясни нещата, да предложи някаква сравнително ясна теза, а не да създаде поредица от разкази, които хем искат да разгадават стереотипи, хем плащат дан на носталгията, сантимента, обобщителността и типажите, както е, да кажем, при Момо Капор и неговата „Магията на Белград“. И това е другата разлика, която виждаме в стила на Севернини. Той е различен както от чистата публицистика, така и от чистото разказвачество. Ако се вгледаме в „Магията на Белград“, ще видим, че Момо Капор също си е поставил за цел да представи сръбската идентичност, но го прави изцяло чрез фикцията, която предполага да се акцентира върху спомените, природата, личностите и пр. Понякога обектите и субектите на говорене във фикцията (Капор) и в журналистическото писане (Севернини) съвпадат, защото и за Севернини важни са храната, облеклото, семейството, но при Капор по-скоро говорим за една „енциклопедия на всекидневието“, говорим за натрупване на истории, които негласно натрап-

ват изводи, за разлика от журналистическото слово на Севернини, което налага по-ясни тези, които само понякога мотивира чрез истории. Друга съществена разлика при Капор и Севернини е по-личният, по-субективен привкус на тезите, който имаме при първия. Това е така, защото фикционалното писане на Капор предполага доза автобиографичност, докато при Севернини се удържа по-голяма обобщителност, независимо че личната позиция винаги е налице. И най-сетне, при Момо Капор има повече характери, повече човешки образи, повече съдби, докато при Севернини говорим за един по-цялостен образ на страната, която е от интерес за писането му. Подходът на Севернини води до по-голяма сложност и дълбочина, до преодоляване на схемите, а и до по-голяма достоверност. Последното може и да не е достойнство на литературата, макар че в новия век и тя твърде много разчита на лично преживяното, видяното и детайла, но със сигурност е предимство на един журналистически стил.

Но нека видим какво все пак отвъд стереотипите ни казва Бепе Севернини. Казва ни:

Италианците се водят от култа към красивото, но това често ги кара да съдят за нещата по външния вид.

Интелигентни са, имат много идеи, богата фантазия, но не спазват законите и правилата, защото са убедени, че спазвайки ги, падат под нивото на интелигентността.

Те са нация от оратори, но това превръща целия обществен живот, а и живота изобщо, в представление.

Пеят, обичат да прелъстяват околните, но ако има нещо, по което проявяват съдържаност, то е по отношение на говоренето за парите. Това е национална съдържаност.

Способни са да омайват, но се наблюдава и една патология на симпатията.

Скептицизмът им е на ръба на цинизма.

Предпочитат сцената пред работата зад кулисите, както и реци-тирането пред изпитанията.

Семейните връзки при тях са много силни, но това води и до уникална употреба на джииесемите. Според Севернини джииесемът е променил живота на италианците повече от Берлускони, евроето и „Биг Брадър“.

Страстта на италианците към индивидуалност пък води до това, че всеки от петдесет и осемте милиона, които живеят в Италия, е горд със своята неповторимост.

Виждат проблемите, но умеят да правят от тях празник.

В заключение можем да кажем, че Северини не е нито писател, нито публицист, той е журналист, който влиза в ролята на защитник на гражданите, на „куче пазач“, както биха обобщили ролята на журналиста британските и американските изследователи на новата журналистика. Той, както стана дума, не се държи като писател, не остава до констатациите, наблюденията и изводите, той работи с факти, затова и към образа на италианците привнася говорене и за дребните неща, които допълват очертанния образ – гарите, пътуването с влак, италианското семейство, жилищата, заведенията, полетите с италиански и чужди авиолинии, държанието на стюардесите, италианските пейзажи, площадът, улицата, баровете, италианските прозорци. Дава статистики за заплати, доходи, възможни покупателни способности, добавя цитати от произведения на известни автори като Леопарди, Пазолини, Еко, връща към италианското кино. Така в цялата тази културологична амалгама се ражда едно ново знание, плод на един нов стил, който с цялата условност на това можем да отнесем към новия журнализъм. Но не просто новия журнализъм, разбира се, припльзване между реално и фикция, каквото откриваме при основателите му като Том Улф, Тр. Капотти и Норман Мейлър, но и новия журнализъм такъв, какъвто се налага след 11 септември. С акцент върху ролята на журналиста като комуникатор и участник в представяното, с идеята да се подкрепят различията, като се гради нещо общо, с изследването на сложностите и репортажността от центъра на самите процеси. И това е ново предизвикателство пред литературата и шанс за разширяване на териториите ѝ с това, което обичайно бива определяно като „извънлитературно“.

ЛИТЕРАТУРА

- Еленков, Даскалов 1994:** Еленков, И., Р. Даскалов. *Защо сме такива? В търсене на българската културна идентичност*. София: изд. „Просвета“, 1994.
- Капор 2011:** Капор, М. *Магията на Белград*, прев. от сръбски Ася Тихинова-Йованович. София: изд. „Сиела“, 2011.
- Северини 2011:** Северини, В. *В главата на италианците*, прев. Радостина Илиева и Мая Тодорова. София: ИК „Колибри“, 2011.